

זענות ולאומנות באוטופיה ציונית-מדינית מבן-לווייה של הרצל

ג. קרסל

כמה שצפוי לנו במדינת היהודים. המחבר, ששמו נשתבש בכל הספרות העברית על הקונגרס הראשון, נקרא, כפי שנכתב בגרמנית: "באחאר", שעה שלמעשה היה שמו "בכר", שם רגיל ביותר בין הספרדים, שאינו אלא ראשית-יבות של "בן כבוד רבי". ואכן, כל שיקרא בעיון את דיוני הקונגרס הראשון ימצא, שלאחר הרצאותיהם של נורדוי על מצבם הכללי של היהודים ושל זאלץ על יהודי גליציה ודההאו על יהודי אנגליה הופיע יעקב בכר שלנו בהרצאתו המפורטת על יהדות אלג'יריה, הרצאה בעלת חשיבות היסטורית מרובה וביחוד בימינו.

אולם לפני שנדבר בהרצאתו של בכר והאוטופיה שלו מן הדין שנקדים דברים אחדים. בכר שמופיע בפרוטוקול הקונגרס כנציג ציוני מצרפת, היה למעשה נציג של יהודי אלג'יריה, שכן חי אתם ולדבריו: "סבלתי ולחמתי אתם". הוא פרש לפני הקונגרס יריעה רחבה של תולדות יהודי אלג'יריה ובעיקר בזמן החדש, סבלותיהם והישגיהם. את דבריו חתם בהבעת תקוה, ש"התנועה הציונית תתקבל (בין יהודי אלג'יריה) בשמחה וברצון רב — ולאחי האהובים יהא משמעה גאולה. עד כה אין להם שום מושג מזאת" (לפי התרגום העברי של חיים אורלן, לפרוטוקול הקונגרס הראשון, שיצא בשתי מהדורות).

בכר, שחי או בצרפת חי גם את כל פרשת דרייפוס, שהתחוללה באותם

האוטופיה, המקבילה לעומת המצוי שאינו רצוי את הרצוי שאינו מצוי, מצאה לה כר נרחב ביותר בתחומי התנועה הלאומית-הציונית, הן בימים שקדמו להרצל והן בימי הרצל. תיאורי-עתיד של מדינת היהודים, הפוסחים בצעדי ענק על כל השלבים היגיעים ורבי-התלאות של ימי המעבר ונאחזים בחמדה בצירים מרהיבים של חזון המציאות היהודית העצמאית בארץ ישראל לעתיד לבוא — כל אלה היו נושאי-עיקר לאוטופיות הציוניות הנודעות ושל אלה העלומות, שנתגלו בשנים האחרונות. כל אוטופיה מראה בעליל את נקודת הַחֶף, שהעלתה את חונו המאיר של העתיד בלב מחברה והיא מאירה באור יקרות את פורקן עולה של עגמת המציאות תוך שפעת זוהר עתיד שלא מן עלמא הדין.

חקר האוטופיה הציונית העסיק את כותב הטורים האלה שנים רבות.⁽¹⁾ ברם כאן נעסוק באוטופיה אחת, שדומני והיא אקטואלית עתה, כמו בימים שנתפרסמה, בימי הקונגרס הציוני הראשון בבאזל, היינו לפני שמונים וחמש שנים. גיליתיה לפני שנים רבות בעתון "וועלט", העתון שהקים הרצל ועליו טבע את חותמו — ובקריאה ראשונה ממש הוכיחי בתדהמה, ומכל-שכן עתה, כיצד הרחיק ראות מחברה של האוטופיה והבחין

(1) ראה מחקרי: אוטופיות ציוניות, ב"מאסף" אגודת הסופרים ח"ט (1968), עמ' 456-470 וכן הערך שלי על אוטופיות ציוניות באנציקלופדיה יהודיקה האנגלית כרך 16, עמ' 1151 ואילך.

פני הדברים לא רק בצרפת אלא גם במושבות הכפופות לה.

עתה יצא בכר במאמר ("ב'וועלט"), הרצוף כולו חרדה לעתידה של יהדות זו. הוא מגלה את הלוט מעל פני הפרעות ופורש לעין כל את הנימים הנמתחות מצרפת הריאקציונית לאלג'יריה ולא רק מצרפת הריאקציונית.

ז'ורס, העומד לימין זולא במשפט דרייפוס, יוצא עתה במאמר חריף, מיד עם פרוץ המאורעות באלג'יריה, המאשים את יהודי אלג'יריה בריכוז ובשיעבוד הערבים המקומיים ומסיים בנוסח החרש-ישן, שאין הפרעות אלא תגובה צודקת וכו' (המאמר תורגם ל"וועלט"). בכר מניח לרגע את הפובליציסטיקה הציונית שלו, בה הוא נתון בראשו וברובו, ומדפיס חיבור אוטופי, שהוא תגובה לרחשי הימים והדם. את האוטופיה הוא מדפיס בצרפתית והיא נעתקה מיד לגרמנית ל"וועלט". שם החיבור הוא "אנטיגויות בציון" (בידינו עתה תרגום עברי מצויין מעשה ידי ירוחם טולקס באסופת האוטופיות שהוציא כותב הטורים האלה בשנת 1954, בשם: "חזיוני מדינה"). זמן אירועי האוטופיה — שנת 1997, שנת המאה לקונגרס הראשון בבאזל ומקום האירועים — ירושלים.

כל עצמו של חיבור אוטופי זה הוא מהתלה גרוטסקית. אולם מכתליה מכבצת המציאות היהודית הקודרת משנת 1898, שלעומתה שופעת אורה המציאות היהודית במדינתנו העצמאית לאחר מאה שנה. ברם מעל הכל עובר כחוט שני באוטופיה הזו הקוו: לא ככל מדינות הגויים מדינת היהודים. העברת היהודים לארץ ישראל

ימים במלוא עוזה. מול עמידתו האמיצה של אמיל זולא עמדו כל אלה שהגנו כביכול על "כבודה של צרפת", נגד כל משמיציה כבוד זה חייב "כמובן" להוקיע את הבוגד דרייפוס. הקריאה בחוצות פאריס "מוות ליהודים ולזולא", לכל אלה הממיטים קלון על צרפת באה במקביל לקריאות לכבודם של קציני הצבא וראשיו, המצילים את כבודה של צרפת המחולל בידי זרים.

ובצרפת, בה סערה אז האנטישמיות בראש כל חוצות, לחם באותם ימים ברנר לאזאר, האנארכיסט היהודי מצרפת, באנטישמיות הצרפתית ובמחוללה דרומון, בעל ה"בסט סלר" במאה הי"ט "צרפת המיוהדת", שתורגם מיד לגרמנית. לאזאר מתקרב להרצל ומתחבר לחוג הצר של ציוניסטים סוציאליסטים (שאל רפאל לנדוי, דוד צבי פרבשטיין, נחמן סירקין ועוד). העתיד להציג בקונגרס השני תביעות ודרישות ברוח תנועת העבודה הציונית. תסיסה זו בצרפת מזה ומזה, העלתה מסתמא בלב רבים וטובים את ההרהור, שיייתכן והוא עשוי היה לשעשע ברוב הדמיון שבו, והוא: הייתכן משפט דרייפוס גם במדינת היהודים העתידה לקום? רקע השאלה מובן. במדינה עתידים לישב בני עמים ולאומים שונים — כיצד יהיו פני היחסים ללא-יהודים? ושאלה גוררת שאלה: האין ללמוד עתה, ממשפט דרייפוס לקח למשפט דומה במדינת היהודים? זוהי הבעיה שביקש בכר לפתור באוטופיה שלו.

לא עברו ימים מרוכים לאחר הרצאת בכר בקונגרס הראשון ובאלג'יר פרצו פרעות היהודים. היו אלה הפרעות מעין "יישום מעשי" להסתה בצרפת ולמשפט זולא.

בכר מתאר את הסערה שעורר ספר גזעני ולאומני זה נגד המחבר. והואיל ולספר צורפה האשמה אישית כלפי אחד מרבי המדינה נתבע המחבר לדין לפני הסנהדרין בירושלים. המשפט נערך ברחוב הרצל בירושלים ולשון הדיבור היא כמוכן עברית. אף נציין, שלכל הכהונות ובעלי הכהונות שמות עבריים, הלקוחים רובם ככולם מן התנ"ך. סביב בית-המשפט המולה רבה, שכל עיקרה התמרמרות עצומה וסוערת נגד בעל "יהודה המגויית", שהוא כאחד גם ראש כת ה"אנטיגויים". ואכן בתשובה לשאלת אב"בית-הדין מספר המחבר על עצמו, שהוא יליד כנען וכן אבות אבותיו (השקר על יחשו נתגלה בבית-המשפט) מדורי דורות. בשל כך רגישותו היתירה לכל יסוד זר ונכרי, ובפרט לספרים, הקוסמופוליטיים הנוצרים וכו' וכו'. כאן מעביר בכר את כל משפט דרייפוס מאידך גיסא לבית-הדין בירושלים. דיוני בית-המשפט מסכם אב"בית-הדין, שהואיל והשנה היא שנת המאה לקונגרס הציוני הראשון בבאזל, לא נוכל לכבד את זכרם של מוריני ורבותינו הרצל וגורדווי אלא בהוקרת הערכים שהם הנחילו לנו, שהגדול והקדוש בהם הוא: שוויון הכל לפני החוק. לפיכך נענש מחבר הספר. הואיל וענשים אינם מקובלים במדינת היהודים הוטל עליו לחבר ספר, שיקבץ אחת לאחת כל ההאשמות שטפלו צוררי ישראל בכל הדורות על היהודים.

עונש זה הוא כנודע עבודת-פרך שאין קשה הימנה. אולם עונש גדול מזה היה וידויו של המחבר שאין מוצאו הכנעני "טהור" ביותר וכי סבו הצורר סייע לא במעט את הרצל ורעיו לשיבת ישראל לציונות. שלושה דורות של סופרים וחוקרים לא יספיקו

להתעכב על חבלי התהוות המדינה. היא יורדת כאילו מן השמים, כדרך רובן ככולן של האוטופיות הציוניות, ולפני היהודים המתקבצים נצהרת הצהרת חובת האדם. זכויות האדם אין מצהירים במדינתנו, שכן הן מובנות מאליהן והן ניתנו רק בארצות בהן נשללות. כאן אך חובות האדם כלפי מדינתו. לא זו בלבד שאין כל חייץ בין יהודי לנכרי, אלא אדרבא, כל המקבל על עצמו החובות למדינה הוא אזרח המדינה. בשירות הציבורי שותפים יהודים ולא-יהודים כאחד. וכאן מתחיל המאורע סביבו נשזר רעיונה העיקרי של האוטופיה.

ביום בהיר אחד מופיע במדינה היהודית ספר בשם: "יהודה המגויית" (רמז כמוכן לספרו של דרומון) ומחברו איש בעל שם מפוקפק, שנודע עד כה בעתונו הוולגארי וברדיפתו אחר הפירסום. בספר זה מאשים המחבר את הנוצרים המרובים, תושבי מדינת היהודים, בכל מיני האשמות קשות ומסיק שיש לגרשם או לפחות להגביל את "שלטונם". מחבר הספר הצליח לרכו סביבו כנופיה לאומנית קטנה, אנטיגויית, ההומה ומהמה כל הזמן בענין הזרים האוכלים כל חלקה טובה במדינה.

הרמז שקוף ביותר. ברם לשם המחשה יתירה מגלגל בכר את בנו של דרומון, שאינו מוצא מקום בשום פינה שבעולם, לארץ ישראל. כאן הוא ממיר דתו הנוצרית, מתוך הכרת טובה ותודה למדינה שקלטה אותו, בדת ישראל. בנו שנולד כבר בחברון — כל כולו גידול ארצישראלי והוא שירש מקבו את קנאותו והוא הוא המחבר של "יהודה המגויית", והיש נקמה גדולה מזו, שנכדו של בעל "צרפת המיוהדת" כותב, כיהודי קנאי במדינת היהודים, את "יהודה המגויית"?

לרשום כל אותן הדיבות המרובות של הנוצרים על עמנו ואיך יוכל הנאשם לעשות זאת? למשמע בקשת הרחמים הייתם בארץ מצרים - - - וגר לא תלחץ ואתם ידעתם נפש הגר. "גר" — לאוו דווקא. הכוונה לכל מי שאינו יהודי והוא אזרח המדינה.

שאלה ומשאלה: אלה המתריבים השכם והערב על קיפוחה של יהדות המזרח בהיסטוריוגרפיה הציונית — כיצד לא העלה איש מהם כל הימים והשנים זכרו של בכר — משתתף בקונגרס הראשון ויד ימינו של הרצל? שלו מקלים את ענשו ומצמצמים אותו

רק למאה התשע־עשרה ביחוד שלרשותו ארכיון המשפחה שלו, שהוא כנודע "מכרה־פז" לחיבור מעין זה.

הקהל הרב שצבא בהמוניו על דלתות בית המשפט בא על סיפוקו. עתה יוכל בלב שלם לחוג את שנת המאה לציונות המדינית, שכן הוסר הנגע הממאיר.

בכר מקדיש מקום רב לתיאורים של סדרי המדינה ובפרט לשיפוט והתחיקה שלה. אין כאן המקום להתעכב על כך. אולם מעל הכל מרחף הציווי העתיק למדינה היהודית העתידה: "ואהבתם את הגר, כי גרים